

Συμπεράσματα από τή Διάσκεψη των Ήνωμένων Έθνών για τό ήμιον τής Δεκαετίας τής Γυναίκας

τής Ιωάννας Γ. Μαγγανάρα

I. Γενικές κρίσεις

Έπέλαση χαρακτήρισε ό διεθνής τύπος τή συγκέντρωση χιλιάδων γυναικων απ' όλα τὰ μέρη του κόσμου στην ήσυχη και πολιτισμένη Κοπεγχάγη, τὸ δεύτερο μισό του περασμένου Ιουλίου, για να συζητήσουν στα πλαίσια τής Κυβερν. Διάσκεψης των Η. Ε. και τής αντιδιάσκεψης που αποτέλεσε τὸ FORUM, τὰ εμπόδια τὰ όποια έδω και αιώνες όρθώνονται μπροστά στο μισό του ενήλικου πληθυσμού τής γής και τὰ όποια περιορίζουν τις γυναίκες σε κατώτερη θέση σ' όλες τις σφαίρες τής κοινωνικής και οικονομικής ζωής.

Η συμμετοχή όμως και ή απόδοση των γυναικων στην επεξεργασία τής ουσίας τής Κυβερνητικής Διάσκεψης που ήταν ή συζήτηση του γυναικείου θέματος και ή λήψη αποφάσεων για τήν προώθηση τής ισότητας των φύλων, δεσμευτικών ως προς τις Κυβερνήσεις των κρατων μελών των Ήνωμένων Έθνών, απογοήτευσε τὸ διεθνή τύπο ό όποιος χαρακτήρισε τή Διάσκεψη αὐτή σαν μία Διάσκεψη άντρων μεταμφιεσμένων σε γυναίκες, γυναικων που απέδειξαν πόσο πειθήνια είναι σε θέση ν' αναπαραγάγουν τὸ άντρικό παιχνίδι τής εξουσίας και τής δύναμης.

Οί πιο έγκυρες έφημερίδες του κόσμου έγραψαν, πώς ούτε μία στιγμή, στα πλαίσια τής Κυβερνητικής Διάσκεψης, οί γυναίκες δέν έδειξαν τή διάθεση και τή δυνατότητα να δουν και να συζητήσουν τὰ θέματα τής διεθνούς πολιτικής, αλλά ακόμα και τὸ γυναικείο θέμα κατά διαφορετικό τρόπο απ' ότι οί άντρες. Θάλεγε κανείς ότι ή Γεν. Συνέλευση των Η.Ε. είχε μεταφερθεί στην Κοπεγχάγη, όπου κυριαρχούσαν τὰ μεγάλα διεθνή ζητήματα τὰ όποια οί αντιπρόσωποι συζητούσαν και χειρίζονταν κατά τὸν ίδιο τρόπο όπως και στη Γεν. Συνέλευση.

Γιατί όμως, θά πρέπει να διερωτηθούμε, ό διεθνής τύπος περίμενε ν' αποδειχθούν τὰ πράγματα διαφορετικά απ' ότι αποδείχθηκαν; Η Διάσκεψη τής Κοπεγχάγης ήταν όπως είναι γνωστό, Κυβερνητική, τὰ μέλη των αντιπροσωπειών είχαν επιλεγεί από τις ίδιες τις Κυβερνήσεις, οί όποιες στη συντριπτική πλειοψηφία τους αποτελούνται από άντρες, έμφοροούνται από πατριαρχική ιδεολογία και καταβάλλουν περιορισμένες, εκτός ελάχιστων εξαιρέσεων, προσπάθειες, παρά τις έπίσημες διακηρύξεις τους στα διεθνή FORA για να μεταβάλουν ένα STATUS QUO

το όποιο στηρίζεται στα κεκτημένα αιώνων τα όποια ποτέ μέχρι σήμερα δεν τους άμφισβητήθηκαν. Κι ή άμφισβήτηση αυτή, καθώς ξέρουμε, είναι άρκετά περιορισμένη τουλάχιστο, σαν ομάδα πίεσης, άκόμη και στις άνεπτυγμένες χώρες.

Θά περίμενε κανείς ίσως πώς οί γυναίκες μέλη των άντιπροσωπειών, συχνά επαγγελματικά επιτυχημένες οί ίδιες στη χώρα τους, θά ήταν από το γεγονός αυτό και μόνο της επιτυχίας τους σ' έναν κόσμο άντρικά φτιαγμένο πολύ περισσότερο στρατευμένες στη γυναικεία υπόθεση. Ή πραγματικότητα έχει πολύ συχνά διαψεύσει αυτή την προσμονή. Όπως έγραψε ο Διευθυντής της Δανικής έφημερίδας Politiken, οί επαγγελματικά επιτυχημένες αυτές γυναίκες πολύ συχνά άνήκουν στην Elite των χωρών από τις όποιες προέρχονται. Συχνά ασπάζονται την άντρική ιδεολογία, κάποτε ίσως περισσότερο από τους ίδιους τους άντρες. Από την άλλη μεριά, κι αυτό ήρθε νά διαπιστώσει και νά κάνει ευρύτατα γνωστό στην κοινή γνώμη ή Διάσκεψη της Κοπεγχάγης, ή άλλαγή νοοτροπίας όσον άφορā τους γυναικείους και άντρικούς ρόλους, όσο και των δυνατοτήτων των γυναικών, ελάχιστα έχει γίνει κοινή συνείδηση όχι μόνο των άντρων, αλλά και των ίδιων των γυναικών, τουλάχιστον στις άναπτυγμένες κοινωνίες.

Με βάση τα δεδομένα αυτά, γιατί θά έπρεπε νά περιμένει κανείς από τη Διάσκεψη της Κοπεγχάγης τόσο θεαματικά άποτελέσματα, όταν τόσες άλλες άντρικές Διασκέψεις πεινχρά μόνον άποτελέσματα άποδίδουν; Μήπως άραγε αυτός ήταν ένας τρόπος με τον όποιο ο διεθνής άνδροκρατούμενος τύπος, προβάλλοντας την άδυναμία αυτόνομου προβληματισμού των γυναικών, κατοχύρωνε τη θέση ύποταγής τους και περιόριζε τις παγκόσμιες επιπτώσεις πού θά μπορούσε νά έχει ή Διάσκεψη αυτή για τη συνειδητοποίηση της γυναικείας καταπίεσης και τη βελτίωση της θέσης της στην κοινωνία;

Μία από τις όξύτερες κριτικές πού διατυπώθηκαν όσον άφορā τη Διάσκεψη ήταν ή έντονη πολιτικοποίησή της. Πράγματι όχι μόνο οί περισσότερες τροπολογίες τις όποιες υπέβαλαν οί αντιπροσωπείες στο Παγκόσμιο Σχέδιο Δράσης για το Δεύτερο ήμισυ της Δεκαετίας, αλλά και οί άποφάσεις οί όποιες υίοθετήθηκαν ήταν πολιτικού χαρακτήρα.

Ή Lise Ostergaard, ύπουργός πολιτισμού της Δανίας και πρόεδρος της Διάσκεψης, διατύπωσε την κριτική ότι ή Διάσκεψη άντι ν' άσχοληθεί με την καταπίεση των γυναικών ευρύτερα, περιόρισε τις συζητήσεις στο Apartheid και το Παλαιστινιακό, τα όποια έδωσαν και τον τόνο στις διαφορές πού δίχασαν τη Διάσκεψη.

Άπό τις λιγοστές καθαρά φεμινιστικές τροπολογίες ήταν αυτή της Ν. Ζηλανδίας την όποία εισήγαγε ή Miss Waring, το πιό νέο μέλος του Κοινοβουλίου της Ν. Ζη-

Λούσιλ Μαίρ, ή Γενική Γραμματεύς των Ήνωμένων Έθνών για την Δεκαετία της Γυναίκας. Φεμινίστρια άπό την Τζαμάικα, πού το επάγγελμά της ήταν ιστορικός και διπλωμάτης. Σε μιά πρόσφατη συνέντευξή της είπε: «Τά Η.Ε. δεν μπορούν νά επιβάλουν στις κυβερνήσεις αυτό πού πρέπει νά κάνουν. Ήμεεις χαράζουμε τις γενικές άρχές, τις αξίες και τους στόχους πού επιθυμούμε, και βασίζομαστε πώς ή διεθνής γνώμη θά μπορέσει νά επηρεάσει την έθνική δράση. Είμαστε άναγκασμένες νά βασισθοίμε στην άξιοπιστία του διεθνούς συστήματος. Τί άλλο μπορούμε νά κάνουμε;».

λανδίας. Ή τροπολογία αυτή ζητάει την κατάργηση όλων των έξαρτημένων σχέσεων έκμετάλλευσης, συμπεριλαμβανομένης και της έκμετάλλευσης μεταξύ άντρων και γυναικών, στην όποία δίνει την όνομασία σεξισμός.

Ή τροπολογία αυτή συνάντησε σφοδρή αντίδραση από τις χώρες του τρίτου κόσμου, κυρίως τις Άφρικανικές, αλλά και από το άνατολικό μπλόκ. Για τις Άφρικανικές, ή δημιουργία του όρου «σεξισμός», δηλαδή διακρίσεις πού βασίζονται μόνο στο φύλο, χρησιμοποιείται για ν' άποτρέψει την προσοχή από το πραγματικό νόημα της χειραφέτησης των γυναικών πού είναι ή κατάργηση των σχέσεων πού βασίζονται στην άποικιοκρατία, τον ίμπεριαλισμό, το φυλετισμό, τον καπιταλισμό, στις όποιες όφείλεται ή έκμετάλλευση των γυναικών. Όπως δήλωσαν όρισμένες άντιπρόσωποι Άφρικανικών κρατών σχολιάζοντας τον όρο σεξισμός, στους πρωτόγονους πολιτισμούς είναι δύσκολο νά δεί κανείς τις γυναίκες σαν άντικείμενα.

Ἄλλὰ ὅταν μιὰ γυναίκα θεωρεῖται σὰν ἀντικείμενο μπορεῖ κι αὐτὴ νὰ μετατρέψει τὸν ἄντρα σὲ κάτι ἀνάλογο. Αὐτὸ λοιπὸν γιὰ τὸ ὁποῖο μιλάμε εἶναι ἀνθρώπινες σχέσεις ποὺ ἔχουν μετατραπῆ σὲ σχέσεις ἀντικειμένων μεταξύ τους καὶ ὄχι γιὰ σχέσεις μεταξύ ἀντρῶν καὶ γυναικῶν.

Γιὰ τίς χώρες τοῦ τρίτου κόσμου οἱ διακρίσεις ποὺ περιορίζουν τίς ἐπιλογές ἑνὸς ἀτόμου λόγω φύλου θεωροῦνται πολὺ μικρῆς σημασίας, ἂν τίς συγκρίνει κανεὶς μὲ τὰ προβλήματα ἐπιβίωσης ποὺ ἀντιμετωπίζουν.

Ἔτσι γιὰ τὴν πλειοψηφία τῶν χωρῶν αὐτῶν ἡ ἐκμετάλλευση καὶ ἡ καταπίεση τῶν γυναικῶν ἀπὸ τοὺς ἄντρες δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι βρίσκεται στὸ αὐτὸ ἐπίπεδο καὶ ἔχει τὴν ἴδια σημασία καὶ βαρύτητα μὲ τὴν ἀποικιοκρατία, τὸ φυλετισμὸ, τὸν ἱμπεριαλισμὸ. Ὅπως ἔγραψε σ' ἓνα ἄρθρο τῆς ἡ Ἀμερικανίδα φεμινίστρια Μπέτυ Φρήνταν, στὶς χώρες τοῦ τρίτου κόσμου γιὰ τὴν πλειοψηφία τῶν γυναικῶν δὲν ὑπάρχει θέμα ἐπιλογῆς, παρὰ μόνον ἐπιβίωσης. Ἡ καλλιτέρευση τῆς θέσης τους προσδιορίζεται ὀλοκληρωτικὰ ἀπὸ παγκόσμιες συνισταμένες. Γι' αὐτὸ, γράφει ἡ Μπέτυ Φρήνταν, δὲν πρέπει ἐμεῖς οἱ γυναῖκες τῶν ἀναπτυγμένων χωρῶν νὰ καταδικάσουμε τίς Διασκέψεις τῶν Η.Ε. λέγοντας ὅτι δὲν μᾶς προσφέρουν τίποτα, χωρὶς νὰ ἐξετάσουμε ἂν ἔχουν κάποια χρησιμότητα γιὰ τίς γυναῖκες τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν.

Στὸ ἐρώτημα κατὰ πόσο οἱ γυναῖκες θὰ πρέπει νὰ ἀσπάζονται πρωταρχικὰ τοὺς ἀπελευθερωτικούς ἀγῶνες τῶν χωρῶν τους οἱ ὁποῖοι καθοδηγοῦνται ἀπὸ ἄντρες ξεχνώντας τὴν ἴδια στιγμή τίς ἀνισότητες ποὺ χωρίζουν τὰ δύο φύλα, ἡ ἀπάντηση φαίνεται πὼς ἦταν ὅτι οἱ ἐθνικοαπελευθερωτικοὶ ἀγῶνες ἔρχονται πρῶτοι καὶ ὅτι μέσα ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ τῶν γυναικῶν στοὺς ἀγῶνες αὐτοὺς σφυρηλατεῖται ἡ ἰσότητα. Αὐτὸ ἄλλωστε ἀπέδειξε καὶ ἡ ἔντονη πολιτικοποίηση τῆς Διάσκεψης.

Νὰ γιατί οἱ γυναῖκες τοῦ τρίτου κόσμου, δὲν μποροῦν νὰ θέσουν, τουλάχιστο στὴν παρούσα χρονικὴ στιγμή, τὰ μεγάλα διεθνή ζητήματα ποὺ ἀφοροῦν τίς παγκόσμιες συνισταμένες τῆς καταπίεσής τους καὶ τῆς καταπίεσης τῶν λαῶν τους, διαφορετικὰ ἀπ' ὅτι τὰ θέτουν οἱ ἄντρες συνάδελφοί τους.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὅπως ἐδήλωσε ἡ Κυρία Lucille Mair, Γενικὴ Γραμματεὺς τῆς Παγκόσμιας Διάσκεψης, παρὰ τίς πολιτικές, οικονομικές καὶ πολιτιστικές διαφορὲς ποὺ ὑπῆρχαν μεταξύ τῶν γυναικῶν οἱ ὁποῖες ἔλαβαν μέρος στὴ Διάσκεψη, οἱ γυναῖκες ἐπέδειξαν μεγαλύτερη ἐνότητα μεταξύ τους παρὰ διαφορὲς στὰ βασικὰ θέματα τὰ ὁποῖα τίς ἀφοροῦσαν — ὅτι δηλαδὴ ἀποτελοῦν τὴν ἀναπαραγωγικὴ δύναμη κάθε κοινωνίας κι ἐπομένως ὑφίστανται διπλὸ φορτίο δουλειᾶς καὶ διακρίσεις λόγω φύλου εἰς βάρος τους.

Ἔτσι ἔγινε δεκτὴ μία ἄλλη φεμινιστικὴ τροπολογία τῆς Νέας Ζηλανδίας ἡ ὁποία ἀναφέρει ὅτι οἱ σύγχρονες

οἰκονομικὲς ἀναλύσεις τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου δὲν ἀναφέρονται ἐπαρκῶς στὶς σχέσεις μεταξύ παραγωγικῶν συστημάτων καὶ τῆς παραγωγικῆς καὶ ἀναπαραγωγικῆς ἐργασίας τῶν γυναικῶν. Οὔτε ἡ ἱστορία ἐρμηνεύει ἐπαρκῶς τὴν καθυπόταξη, ἐκμετάλλευση, καταπίεση καὶ κυριάρχηση τῶν γυναικῶν ἀπὸ τοὺς ἄντρες.

Οἱ γυναῖκες δὲν ὑφίστανται διακρίσεις μόνον ἀπὸ τὰ παραγωγικὰ συστήματα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀποτελοῦν τὴν ἀναπαραγωγικὴ δύναμη κάθε κοινωνίας. Ὅπως ἤδη ἐπισημάναμε, τὰ παγκόσμια αἷτια τῆς εἰδικότερης καταπίεσης τῶν γυναικῶν, ὄχι μόνον ἀναγνωρίστηκαν ἀπὸ τὴ Διάσκεψη, ἀλλὰ καὶ υἱοθετήθηκαν ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν κρατῶν μελῶν.

Στὸ σχετικὸ κεφάλαιο τοῦ Παγκοσμίου Σχεδίου Δράσης τὸ ὁποῖο τιτλοφορεῖται «οἱ ρίζες τῆς ἀνισότητος» ἀναφέρεται ὅτι ἓνας ἀπὸ τοὺς βασικότερους παράγοντες ποὺ συντελοῦν στὴν ἄνιση συμμετοχὴ τῶν γυναικῶν στὴν ἀνάπτυξη, εἶναι ὁ καταμερισμὸς ἐργασίας μεταξύ τῶν φύλων, ὁ ὁποῖος στηρίζεται τὸ ρόλο τῆς μητρότητας ποὺ σηκώνουν ἀποκλειστικὰ οἱ γυναῖκες.

Αὐτὴ ἡ ἀνισότητα τοῦ καταμερισμοῦ ἐργασίας περιόρισε τίς γυναῖκες στὴν οἰκογενειακὴ σφαῖρα καὶ ὀδήγησε στὸ νὰ θεωροῦνται κατώτερες ὅσον ἀφορᾷ τίς ἐκτὸς τοῦ σπιτιοῦ δραστηριότητες. Αὐτὸ ἔφερε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν παραβίαση τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων τους.

Ἄν καὶ ὁ ἀναπαραγωγικὸς ρόλος τῶν γυναικῶν καὶ ἡ παραδοσιακὴ τους ἐνασχόληση μὲ τὴ φροντίδα τῶν παιδιῶν ἐκτιμᾶται σὲ πολλὲς κοινωνίες, πολὺ λίγο ἔχει ἀναγνωρισθεῖ ἡ ὑφιστάμενη καὶ ἡ δυνατὴ συμβολὴ τῶν γυναικῶν στὸ οἰκονομικὸ σύστημα.

Ἡ ἀνισότητα τῶν γυναικῶν, ἀναφέρει τὸ Παγκόσμιο Σχέδιο Δράσης, ἐμφανίζεται ὑπὸ πολλὲς μορφές, ἀνάλογα μὲ τίς διάφορες οἰκονομικές, κοινωνικές, πολιτικές συνθήκες τῆς παγκόσμιας κοινότητας. Στὶς περισσότερες χώρες ἡ ἀνισότητα ὀφείλεται στὴν ἄνιση συσσώρευση κεφαλαίου, τὴ δυσμενὴ παγκόσμια οἰκονομικὴ κατάσταση, τὴν ἀποικιοκρατία, τίς ταχύτερες πληθυσμιακὲς αὐξήσεις.

Σὲ πολλὲς ἀναπτυγμένες καὶ μὴ χώρες ἡ θέση τῶν γυναικῶν ἐπιδεινώνεται ἀπὸ de facto διακρίσεις μὲ βάση τὸ φύλο. Σὲ μία ὁμάδα χωρῶν οἱ διακρίσεις αὐτὲς ὀνομάζονται σεξισμὸς.

Ὅπως ἤδη ἀναφέραμε, στὴ Διάσκεψη, ἂν καὶ οἱ συζητήσεις περιστράφηκαν σὲ καθαρὰ πολιτικὰ θέματα καὶ ὄχι στὴν εἰδικότερη καταπίεση τῶν γυναικῶν μέσα στὰ παγκόσμια πολιτικὰ καὶ οἰκονομικὰ πλαίσια, τόσο τὸ βασικὸ ὑλικὸ τῆς Διάσκεψης ποὺ κυκλοφόρησε ὑπὸ τὴ μορφή ἐντύπων καὶ περιεῖχε πληροφορίες γιὰ κάθε σχεδὸν πλευρὰ τῆς ζωῆς τῶν γυναικῶν, ὅσο καὶ τὰ μέτρα ποὺ προτείνει τὸ παγκόσμιο Σχέδιο Δράσης στηρίζονται σ' αὐτὴ

Ο Γεν. Γραμματέας τών Η.Ε. Κούρτ Βάλντχάιμ στη Διάσκεψη τής Κοπεγχάγης

τή διπλή καταπίεση τήν ὁποία ὑφίσταται σχεδόν κάθε γυναίκα, σέ κάθε γωνιά τής γῆς.

Σύμφωνα μέ πληροφορίες πού συγκέντρωσαν τὰ Η.Ε., οἱ ἀνισότητες πού διέπουν τὸ διεθνὴ καταμερισμὸ ἔργασίας, τὸ Apartheid, ὁ φυλετισμὸς, ἡ προσφυγιὰ δημιουργοῦν εἰδικότερα γιὰ τὶς γυναῖκες πολὺ πιὸ δυσμενεῖς καταστάσεις.

Οἱ γυναῖκες πρόσφυγες ἐπισημαίνουν οἱ ἐκθέσεις τοῦ ΟΗΕ εἶναι τὰ κύρια θύματα τῶν στερήσεων καὶ κακουχιῶν πού δημιουργεῖ ὁ βίαιος αὐτὸς ξερριζωμὸς.

Ἰδιαίτερα ἐκτεθειμένες σὲ διάφορες μορφές ἐκφοβισμοῦ καὶ σεξουαλικῆς ἐκμετάλλευσης, οἱ γυναῖκες πρόσφυγες τῶν ὁποίων ὁ ρόλος σὰν νοικοκυρῶν ἀνατρέπεται ἀφοῦ ἀναγκάζονται νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ σπίτια τους, ἀντιμετωπίζουν εἰδικότερες δυσκολίες προσαρμογῆς στὸν ἴδιο αὐτὸ ρόλο μέσα σ' ἓνα ἄγνωστο περιβάλλον. Οἱ δυσκολίες τους αὐτὲς ἐπιδροῦν στὴν ἰσορροπία ὁλόκληρης τῆς οἰκογένειας. Ἐπὶ πλέον ἡ προσφυγιὰ τὶς ἀναγκάζει πολὺ συχνὰ ν' ἀναλάβουν τὸ ρόλο τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογένειας γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν ἔχουν προετοιμαστεῖ. Ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἀκριβῶς τῶν δυσκολιῶν οἱ γυναῖκες πρόσφυγες βρίσκονται συχνὰ σὲ ἀδυναμία νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀκόμη καὶ τῶν περιορισμένων εὐκαιριῶν οἱ ὁποῖες τοὺς δίνονται στὸ ξένο περιβάλλον λόγω ἄγνοιας, ἔλλειψης πείρας ἢ χρόνου, λόγω οἰκογενειακῶν ὑποχρεώσεων.

Ἄλλὰ καὶ ὁ φυλετισμὸς, μία ἄλλη παγκόσμια συνι-

σταμένη στενὰ συνδεδεμένη μέ τὸ διεθνὲς πολιτικὸ καὶ οἰκονομικὸ πλαίσιο πού βρίσκει τὴν πιὸ ἀπάνθρωπη ἐκφρασὴ τῆς στὸ σύστημα τοῦ Apartheid, καταπιέζει διπλὰ τὶς γυναῖκες.

Τὸ σύστημα τοῦ Apartheid, γράφει ἡ σχετικὴ ἐκθεση τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, ἀνατρέποντας τὸν οἰκονομικὸ ρόλο πού παραδοσιακὰ κατεῖχε ἡ μαύρη γυναίκα στὴ γεωργία, ἐπαύξησε τὴν ἐξάρτησή της ἀπὸ τὸν ἄντρα στερώντας της συγχρόνως καὶ τὴ δυνατότητα μιᾶς ἐνωμένης οἰκογένειας, ἀφοῦ ὁ περιορισμὸς τῶν μαύρων στὰ Bantustans, περιοχὲς ἀποκλειστικὰ γιὰ μαύρους, μέ πολὺ μικρὲς δυνατότητες γεωργικῆς ἐκμετάλλευσης, ἀνάγκασε τοὺς ἄντρες νὰ μεταναστεύσουν πρὸς ἐξασφάλιση ἔργασίας στὰ ἀστικά κέντρα καὶ τὶς γυναῖκες νὰ ἐπωμισθοῦν ὄχι μόνον τὶς ψυχολογικὲς ἐπιπτώσεις τῆς διάλυσης τῆς οἰκογένειας, ἀλλὰ πολὺ συχνὰ καὶ τὶς οἰκονομικὲς, ὅταν οἱ σύζυγοι δημιουργοῦν νέα οἰκογένεια στὸν τόπο πού ἐργάζονται.

Ἄλλὰ καὶ οἱ ἐργαζόμενες μαύρες στὴ βιομηχανία ἀμείβονται πολὺ λιγότερο ἀπὸ τοὺς ἄντρες καὶ πλήττονται περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀνεργία.

Ἄλλὰ καὶ οἱ γυναῖκες μετανάστριες, οἱ νέες γυναῖκες, οἱ γυναῖκες ἀρχηγοὶ οἰκογενειῶν, οἱ γυναῖκες ἀγρότισσες, οἱ ἀνεργες γυναῖκες ἀποτελοῦν κατηγορίες γυναικῶν οἱ ὁποῖες λόγω φύλου ὑποφέρουν διπλὰ ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς κατάστασης μέσα στὴν ὁποία βρίσκονται.

Όπως αναφέρει η έκθεση για την απασχόληση σε πολλές υποανάπτυκτες χώρες οι γυναίκες αποτελούν την πλειοψηφία της εργατικής δύναμης που πολύ συχνά δεν αμείβεται. Ακόμη και στις αναπτυγμένες χώρες, ενώ ο αγροτικός πληθυσμός έχει συρρικνωθεί στο ελάχιστο, η συμμετοχή των γυναικών στη γεωργία έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Και ενώ οι αγρότισσες τοποθετούνται στην κατηγορία των συμβοηθούτων μελών οικογενείας, πραγματικά έχουν αναλάβει κατά αποκλειστικότητα σχεδόν τις γεωργικές εργασίες, αφού ο άντρας λόγω του περιορισμένου γεωργικού εισοδήματος αναγκάζεται πολύ συχνά να στραφεί σε μη γεωργικές εργασίες. Όσον αφορά την ανεργία, στις περισσότερες αναπτυγμένες βιομηχανικά κοινωνίες οι γυναίκες αποτελούν

το μισό ως το 1/3 ή 1/4 του αριθμού των εγγεγραμμένων ανέργων. Στην πραγματικότητα οι δείκτες ανεργίας είναι πολύ υψηλότεροι για τις γυναίκες παρά για τους άντρες, αφού στις περισσότερες βιομηχανικές κοινωνίες η συμμετοχή των γυναικών στο σύνολο του εργατικού δυναμικού είναι πολύ χαμηλότερη των αντρών.

Μεταξύ των μέτρων που προβλέπονται ειδικότερα για αυτές τις κατηγορίες των γυναικών από το Παγκόσμιο Σχέδιο Δράσης, ένα από τα πιο σημαντικά θεωρούμε ότι είναι αυτό που αφορά την επεξεργασία νέων στατιστικών οργάνων που θα μπορούσαν να μετρήσουν τη συμμετοχή των γυναικών, πάνω στην ίδια βάση με τους άντρες, στη γεωργική παραγωγή, στην παραγωγή τροφίμων για οικογενειακή κατανάλωση και στη μη αμειβόμενη οικιακή εργασία.

II. Το Παγκόσμιο Σχέδιο Δράσης

Το Παγκόσμιο Σχέδιο Δράσης για το δεύτερο ήμισυ της Δεκαετίας των γυναικών είχε ξεκινήσει ήδη από το 1975 στο Μεξικό, όπου ελήφθη η απόφαση να γίνει μία Διάσκεψη στα μέσα της Δεκαετίας ή οποία να αξιολογήσει την πρόοδο και τα εμπόδια που συνάντησε η εφαρμογή του Σχεδίου Δράσης που είχε υιοθετήσει η Διάσκεψη του Μεξικού.

Το νέο Σχέδιο που επεξεργάστηκε μία προπαρασκευαστική επιτροπή από 23 κράτη μέλη, η οποία συνήλθε τρεις φορές σε διάστημα τριών ετών, διαφέρει από το προηγούμενο το οποίο έθετε αρχές κι είχε ως στόχους τη δημιουργία μηχανισμών και την προώθηση νομοθεσίας για την κατοχύρωση της ισότητας. Το πρόγραμμα που υιοθετήθηκε στην Κοπεγχάγη αναλύει τους λόγους για τους οποίους οι στόχοι που ετέθησαν στο Μεξικό συνάντησαν εμπόδια στην πραγμάτωσή τους.

Απώτερος σκοπός αυτού του Σχεδίου Δράσης είναι να ενισχύσει με πρακτικά μέτρα την προώθηση της θέσης των γυναικών και να διασφαλίσει ότι τα συμφέροντα τους θα ληφθούν υπ' όψη κατά τη διαμόρφωση και Έφαρμογή της Διεθνούς Στρατηγικής Ανάπτυξης, της τρίτης Δεκαετίας που τα Η.Ε. αφιέρωσαν στην ανάπτυξη.

Το Σχέδιο αυτό στα πλαίσια των ευρύτερων στόχων της ισότητας, ανάπτυξης, ειρήνης εξετάζει σε βάθος και προτείνει πρακτικά μέτρα για τρεις ειδικότερους τομείς οι οποίοι θεωρούνται βασικοί για την πρόοδο και ευημερία των γυναικών. Οι τομείς αυτοί είναι : η απασχόληση, η

εκπαίδευση, η υγεία.

Το Σχέδιο αυτό δίνει τη μεγαλύτερη σημασία στην καλλιτέρευση των συνθηκών ζωής εκείνων των γυναικών οι οποίες μειονεκτούν περισσότερο, ειδικότερα των φτωχών των αγροτικών περιοχών και των αστικών κέντρων, καθώς και του μεγάλου αριθμού γυναικών που εργάζονται στον τριτογενή τομέα. Ακόμη, επισημαίνει ότι η επιδίωξη της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης οφείλεται όχι μόνο σε διεθνείς παράγοντες, αλλά και στην έλλειψη ή ανεπάρκεια στα περισσότερα κράτη εθνικής πολιτικής με στόχο τη μεγιστοποίηση της χρησιμοποίησης των ανθρωπίνων πόρων και ιδιαίτερα των γυναικών.

Σ' ένα πρώτο κεφάλαιο που αναφέρεται στην εξέταση της προόδου ή οποία έχει επιτευχθεί τα τελευταία πέντε χρόνια, διαπιστώνεται ότι η ένσωμάτωση των γυναικών στην ανάπτυξη έχει επίσημα αναγνωρισθεί από τις περισσότερες κυβερνήσεις σαν ένας επιθυμητός στόχος.

Μεταξύ των επιτευγμάτων της πρώτης δεκαετίας αναφέρονται η προώθηση νομοθεσίας με στόχο την ισότητα δικαιωμάτων και κάποια αναγνώριση του διπλού φορτίου που φέρνουν οι γυναίκες πράγμα που επέτρεψε μία σχετική αμφισβήτηση των παλιών στερεότυπων των αντρικών και γυναικείων ρόλων.

Στις αναπτυγμένες ελεύθερες οικονομίες παρατηρήθηκε την τελευταία πενταετία αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας.

Ός θετικό στοιχείο σημειώθηκε ότι έγιναν αρκετές

μελέτες με αντικείμενο την ίση αμοιβή για εργασία ίσης αξίας, τα γυναικεία επαγγέλματα, την μη άμειβόμενη οικιακή εργασία.

Στις αναπτυσσόμενες χώρες κινήθηκαν ορισμένες πρωτοβουλίες για την ένσωμάτωση των γυναικών στην ανάπτυξη.

Το κυριότερο όμως επίτευγμα της πενταετίας αυτής θεωρείται η δημιουργία μηχανισμών για την προώθηση της θέσης των γυναικών, τόσο στις αναπτυγμένες, όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες. Η λειτουργία αυτών των μηχανισμών συνάντησε στις περισσότερες χώρες σοβαρά εμπόδια, όπως έλλειψη οικονομικών πόρων, έλλειψη ειδικευμένου προσωπικού, περιορισμούς στις δυνατότητές τους λήψης και εφαρμογής αποφάσεων.

Το Σχέδιο Δράσης εισηγείται πως οι μηχανισμοί αυτοί θα αποκτήσουν κεντρική θέση μέσα στο θεσμικό πλαίσιο κάθε κοινωνίας. Έργο των μηχανισμών αυτών θα πρέπει να είναι και το έρευνητικό, δηλαδή, η συλλογή και επεξεργασία στοιχείων σχετικών με την κοινωνικοοικονομική και πολιτική συμμετοχή των γυναικών.

Από την άλλη μεριά το Σχέδιο Δράσης διαπιστώνει ότι το χάσμα όσον αφορά τις γυναίκες οι οποίες μειονεκτούν περισσότερο, διευρύνθηκε κατά τα τελευταία 5 χρόνια. Σε αρκετές χώρες ο αναλφαριθμητισμός των γυναικών αυξήθηκε, όπως επίσης μειώθηκαν τα ποσοστά φοίτησης στη δεύτερη βαθμίδα της εκπαίδευσης. Μόνο οι γυναίκες οι προερχόμενες από τα μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα πέτυχαν ν' αυξήσουν τις εκπαιδευτικές τους ευκαιρίες.

Η αύξηση της απασχόλησης των γυναικών στα αστικά κέντρα οφείλεται στην εκμετάλλευση της φθηνής ημιειδικευμένης εργασίας των νέων, ανύπαντρων γυναικών μεταναστριών. Αν και αυξήθηκε η συμμετοχή των γυναικών στο εργατικό δυναμικό, το φάσμα των ευκαιριών εργασίας δεν διευρύνθηκε. Οι γυναίκες βρίσκονται συγκεντρωμένες στις κατώτερες βαθμίδες και στους κλάδους επαγγελματικής δραστηριότητας με τις χαμηλότερες αμοιβές.

Σε πολλές περιπτώσεις ή μεταφορά ακατάλληλης τεχνολογίας χειροτέρεψε τις συνθήκες εργασίας και υγείας των γυναικών.

Η παγκόσμια οικονομική κρίση και η άποτυχία της δεύτερης Δεκαετίας Ανάπτυξης των Η.Ε. συνέβαλαν στην επιδείνωση της θέσης των γυναικών.

Ειδικά προγράμματα για τις γυναίκες, που υφίστανται σε πολλές χώρες, απέτυχαν να επιφέρουν σημαντικά αποτελέσματα, λόγω της προσκόλλησής τους στα στερεότυπα των άντρικών και γυναικείων ρόλων.

Το Σχέδιο Δράσης χωρίζεται σε δύο βασικά κεφάλαια, των Έθνικών στόχων και των διεθνών στρατηγικών.

Στο κεφάλαιο με τίτλο «Έθνικες στρατηγικές» αναφέρεται μεταξύ άλλων ότι θα πρέπει ν' αυξηθεί ή συμμετοχή των γυναικών σε όλες τις πολιτικές και άλλου είδους διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

Ο κοινωνικός ρόλος της μητρότητας και της γονικής μέριμνας θα πρέπει να διασφαλισθεί νομικά.

Θα πρέπει τα μαζικά μέσα ενημέρωσης να ευαισθητοποιηθούν ώστε να παρουσιάζουν την πραγματική εικόνα της γυναίκας.

Θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα σε έρευνες και μελέτες εκείνων των ομάδων γυναικών οι οποίες μειονεκτούν περισσότερο. Η έρευνητική μεθοδολογία εξάλλου θα πρέπει να απαλλαγεί από στερεότυπα γυναικείων και άντρικών ρόλων.

Ανώτερος στόχος των εθνικών στρατηγικών θα πρέπει να είναι η επιτάχυνση της ισότητας και πλήρους συμμετοχής των γυναικών, ιδιαίτερα αυτών που μειονεκτούν περισσότερο, στη διαδικασία ανάπτυξης. Όσον αφορά τους τομείς της Απασχόλησης, Υγείας και Εκπαίδευσης προτείνονται πολλαπλά μέτρα. Ένα από τα πιο σημαντικά είναι η αναγνώριση της μη άμειβόμενης οικιακής εργασίας όπως και της μη άμειβομένης εργασίας στη γεωργία, ως μέγεθος το οποίο θα πρέπει να μετριέται και να εμφανίζεται στις επίσημες στατιστικές.

Το Τμήμα του Σχεδίου Δράσης που αναφέρεται στις διεθνείς στρατηγικές εκτός από τα ειδικά μέτρα βοήθειας που προτείνονται για τις γυναίκες πρόσφυγες, τις Παλαιστίνιες γυναίκες, εντός και εκτός των κατεχομένων εδαφών, τις γυναίκες της Νοτίου Αφρικής, αναφέρεται στους τομείς της έρευνας, της πληροφόρησης, της επεξεργασίας διεθνών αρχών, της τεχνικής συνεργασίας και προτείνει τους παρακάτω γενικούς στόχους τους οποίους θα πρέπει τα Η.Ε. και οι οργανισμοί του να επιδιώξουν σε συνεργασία με τις εθνικές κυβερνήσεις, προκειμένου να υποβοηθηθεί η ένσωμάτωση των γυναικών και η ίση συμμετοχή τους στη διαδικασία ανάπτυξης.

Λήψη μέτρων για την ελάφρυνση του φορτίου με το οποίο παραδοσιακά είναι επιφορτισμένες οι γυναίκες, δηλαδή το σπίτι και τη φροντίδα των παιδιών, με τη βοήθεια της τεχνολογίας και μιας δίκαιης κατανομής εργασίας μεταξύ των φύλων.

Αντιμέτωπιση των εμποδίων που περιορίζουν τη συμμετοχή των γυναικών στην εκπαίδευση.

Δημιουργία νέων ευκαιριών επαγγελματικής κινητικότητας.

Εφαρμογή της αρχής της ίσης αμοιβής για ίσης αξίας εργασία.

Αναγνώριση του σημαντικού ρόλου των γυναικών στη γεωργία.

Αναγνώριση τής συμβολής τών γυναικών στην οικονομική ανάπτυξη.

Πρωώθηση τής ίσης συμμετοχής τών γυναικών στη διαδικασία έκβιομηχάνισης και εξασφάλιση ότι ή επιστημονική και τεχνολογική ανάπτυξη θά είναι για τὸ

καλὸ ἀντρῶν και γυναικῶν.

Ἐξασφάλιση ότι ή συμμετοχή, ὅπως και οί ειδικότερες ἀνάγκες τών γυναικῶν θά ληφθοῦν ὑπ' ὄψη στην παροχή ὑπηρεσιῶν ὑγείας.

III. Ἀποφάσεις

Στήν Κοπεγχάγη υἱοθετήθηκαν πολλές ἀποφάσεις πολιτικοῦ κυρίως περιεχομένου, ἀλλά και πολλές ἄλλες πού ἀφοροῦσαν ἀποκλειστικά τῇ θέσει τής γυναίκα.

Ἀναφέρουμε χαρακτηριστικά ὀρισμένες ἀπό αὐτές :
Γιὰ τῖς Γυναικὲς μετανάστριες εἰδικὴ ἀπόφαση

Καλεῖ τῖς κυβερνήσεις τῶν χωρῶν ὑποδοχῆς νὰ τοῦς δώσουν ἰσότητα δικαιωμάτων ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπαγγελματική ἐκπαίδευση, τὴ συνεχῆ ἐπιμόρφωση, ἀλλά και τὴν πρόσβαση σὲ ὑπηρεσίες ὑγείας και κοινωνικῆς πρόνοιας και στήν ἀπόκτηση κατοικίας.

Καλοῦνται ὅλες οἱ κυβερνήσεις νὰ πληροφορήσουν τὸ κοινὸ ὥστε νὰ κατανοήσει τὰ εἰδικότερα προβλήματα τῶν γυναικῶν μεταναστριῶν.

Εἰδικές ἀποφάσεις ψηφίσθηκαν για τὴ φροντίδα ἀπὸ τῖς Ἐθνικές Κυβερνήσεις πού ζοῦν σὲ πενία και τῶν ἀγροτιστῶν και τῶν ἀναπήρων γυναικῶν.

Ἡ βία στήν οἰκογένεια.

Ἡ Διάσκεψη ζητᾷ ἀπὸ τὸ Γεν. Γραμματέα σὲ συνεργασία με τὴν Διεθνή Ὀργάνωση Ὑγείας νὰ ἐκπονήσουν μία μελέτη γύρω ἀπὸ τῖς σωματικές, σεξουαλικές και ἄλλες μορφές βίας μέσα στήν οἰκογένεια και σ' ἄλλους θεσμούς.

Ζητεῖται ἐπίσης ἀπὸ τῖς κυβερνήσεις νὰ ἐφαρμόσουν προγράμματα πρόληψης αὐτῶν τῶν συγκρούσεων.

Διεθνή νομοθεσία για τὴν πρόληψη τῆς ἐγκατάλειψης οἰκογενειῶν ἢ ὁποία πολὺ συχνὰ ὀφείλεται στή μετανάστευση. Καλοῦνται τὰ κράτη μέλη νὰ συνάψουν διμερεῖς ἢ πολυμερεῖς συμφωνίες για νὰ ἐξασφαλίσουν ότι ή ἐγκαταλελειμμένη σύζυγος θά παίρνει τὴ διατροφή τὴν ὁποία δικαιούται.

Πορνεία.

Καλοῦνται οἱ κυβερνήσεις νὰ λάβουν τὰ κατάλληλα μέτρα ὥστε νὰ ἐπικυρώσουν τὴν Σύμβαση για τὴν κατα-

στολή τῆς ἐκμετάλλευσης τῆς πορνείας. Παρακινοῦνται οἱ κυβερνήσεις ν' ἀναγνωρίσουν ότι κάθε γυναίκα και παιδί ἔχουν τὸ δικαίωμα νομικῆς προστασίας ἐνάντια σὲ ἀπαγωγές, βιασμούς, κακὴ μεταχείριση και ὑποχρεωτικὴ πορνεία.

Νέες Γυναίκες.

Ἡ Διάσκεψη καλεῖ τῖς κυβερνήσεις ν' ἀναγνωρίσουν τῖς ἀνάγκες τῆς νέας γενιᾶς γυναικῶν και νὰ υἱοθετήσουν προγράμματα και πολιτικὴ με στόχο τὴν προώθηση τῆς ἀνάπτυξης τῆς νεολαίας σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς.

Καλοῦνται ἐπίσης νὰ ἐνισχύσουν τὴ συνειδητοποίηση τῶν γυναικῶν ὡς ἀτόμων πού ἔχουν ἴσα δικαιώματα με τοὺς ἄντρες.

Ἡλικιωμένες γυναίκες και οἰκονομικὴ ἀσφάλεια.

Ζητεῖται ἀπὸ τὸ Γεν. Γραμματέα τῶν Η.Ε. ἢ προετοιμασία μιᾶς συγκριτικῆς μελέτης ὅσον ἀφορᾷ τὴν κοινωνικὴ και οἰκονομικὴ ἀσφάλεια πού ἀπολαμβάνουν οἱ ἠλικιωμένες γυναίκες.

Δημιουργία και ἐνίσχυση μηχανισμῶν για τὴν ἐνσωμάτωση τῶν γυναικῶν στήν ἀνάπτυξη. Ζητεῖται ἢ δημιουργία τέτοιων μηχανισμῶν ὅπου δὲν ὑφίστανται ἀκόμη. Ζητεῖται ἐπίσης νὰ καταβληθοῦν ὅλες οἱ δυνατὲς προσπάθειες, σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα, ὥστε οἱ δραστηριότητες πού θά προωθήσουν οἱ μηχανισμοὶ αὐτοὶ νὰ μπορέσουν νὰ ἐκπληρώσουν τοὺς στόχους τοῦ Παγκόσμιου Σχεδίου Δράσης.

Ἰσότητα στήν ἐκπαίδευση.

Ζητεῖται ἀπὸ τῖς κυβερνήσεις ἢ παροχὴ ἐκπαιδευτικῶν εὐκαιριῶν κυρίως στὸν οἰκονομικὸ, ἐπιστημονικὸ και τεχνολογικὸ τομέα σὲ ὅλα τὰ τμήματα τοῦ γυναικείου πληθυσμοῦ και ἰδιαίτερος σ' αὐτὰ πού μειονεκτοῦν περισ-

σότερο στις αγροτικές και αστικές περιοχές. Ζητείται επίσης ή αύξηση των πόρων που διαθέτουν τὰ κράτη για τὴν παιδεία.

Ο ἰκογενειακὸς προγραμματισμός.

Ζητείται ἀπὸ τὶς κυβερνήσεις στὰ πλαίσια τῆς ἐθνικῆς τους πολιτικῆς νὰ δώσουν τὴν πληροφόρηση, τὴν ἐκπαίδευση καὶ τὰ μέσα, τόσο στοὺς ἄντρες, ὅσο καὶ στὶς γυναῖκες, γιὰ νὰ ἀσκοῦν ἐλεύθερα τὸ δικαίωμα τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ μεγέθους τῆς οἰκογένειάς τους.

Ἐξέταση καὶ ἀξιολόγηση τῆς προόδου ἢ ὁποῖα ἔχει ἐπιτευχθεῖ στὴν ἐφαρμογὴ τοῦ Παγκόσμιου Σχεδίου Δράσης σὲ ἐθνικὸ ἐπίπεδο.

Ζητείται ἡ δημοσίευση σ' ἓνα ἐνιαῖο τεῦχος τῶν στατιστικῶν καὶ ἄλλων στοιχείων τὰ ὁποῖα ἔχουν προμηθεύσει οἱ κυβερνήσεις ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ Παγκόσμιου Σχεδίου Δράσης.

Ὅρισμένες ἄλλες ἀποφάσεις πὺ ἔχουν σχέση με τὸ σύστημα τῶν Η.Ε. ζητοῦν :

Οἱ δραστηριότητες τοῦ ἐθελοντικοῦ ταμείου τῶν Η.Ε.

γιὰ τὶς γυναῖκες νὰ συνεχισθοῦν καὶ μετὰ τὴ Δεκαετία.

Τὸ Διεθνὲς ἐρευνητικὸ καὶ ἐπιμορφωτικὸ Ἰνστιτοῦτο τῶν Η.Ε. γιὰ τὴν προώθηση τῶν γυναικῶν ν' ἀναλάβει ἐκπαιδευτικὰ καὶ ἐρευνητικὰ προγράμματα με στόχο τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ Παγκόσμιου Σχεδίου Δράσης.

Νὰ ἐνισχυθεῖ ὁ ρόλος τῆς Ἐπιτροπῆς Θέσης τῆς Γυναίκας τῶν Η.Ε.

Οἱ διεθνεῖς ὀργανισμοὶ νὰ διαμορφώσουν στατιστικὰ καὶ ἄλλου εἶδους μέσα με τὰ ὁποῖα νὰ μποροῦν νὰ μετροῦν τὴν πρόοδο τῆς ἐνσωμάτωσης τῶν γυναικῶν στὴ διαδικασία ἀνάπτυξης.

Συμπερασματικά, ἡ Διεθνὴς αὐτὴ Διάσκεψη καὶ ἂν ἀκόμη δὲν θεωρηθεῖ ὅσο ἱκανοποιητικὴ θὰ περιμέναμε, ἀποτελεῖ πάντως τὸ δεύτερο (μετὰ τὸ θετικὸ) παγκόσμιο βῆμα πρὸς τὴν ἰσότητα τῶν φύλων. Καὶ ἀκόμη, ὅσο κι' ἂν οἱ διαπιστώσεις πὺ ἔγιναν σ' αὐτὴν εἶναι μελγχολικὲς περισσότερο γιὰ τὶς γυναῖκες ὀρισμένων χωρῶν, λιγότερο γιὰ ἄλλες — πάντως καὶ μόνη ἡ συγκέντρωση συγκεκριμένων στοιχείων γιὰ τὴ σύνθεση τῆς εἰκόνας τῆς θέσης τῆς Γυναίκας σὲ παγκόσμια κλίμακα, ἀποτελεῖ πολὺ θετικὴ συμβολὴ στὴν πορεία πρὸς τὴν ἰσότητα. Γιατὶ ἡ γνώση καὶ συνειδητοποίηση εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὸν Ἄγωνα.